

مطالعات اسلام‌شناسی و شیعه‌شناسی در دانشگاه‌های کانادا

محمد روحانی*

دانشگاه تورنتو (Toronto University)

مواد درسی و دوره‌های آموزشی و سطوح آن‌ها

۱. تمدن اسلامی: مدرّس: استاد گاتر؛ این درس دانشجویان را با ویژگی‌ها و مشخصه‌های تمدنی آشنا می‌کند که در خاورمیانه در قرون ۸ تا ۱۰ هجری تحت تسلط نیروهای مسلمان به وقوع پیوست؛ آنچه پیش از دوره جدید دارای امتیازات فراوانی بود. پیچیدگی تمدن اسلام در ارتباط آن با تمدن‌های پیشین خاور نزدیک و میانه ارزیابی می‌شود.

۲. اسلام شیعی: تاریخ و اعتقادات مسلمانانی که خود را تافته جدابافته و متعلق به بخش منفکی از اسلام می‌دانند و پایبند ویژگی‌های خاصی از منبع ولایت هستند؛ در این درس، توجه خاصی به شیعه‌گری سیاسی، فاطمیان، صفویه و ایران معاصر می‌شود.

۳. تفسیر قرآن و سیره: بررسی سوره‌های منتخب قرآن و متون سیره (زندگی‌نامه حضرت

رسول ﷺ) گردآوری شده توسط ابن هشام مدّ نظر است. همچنین بررسی پیش‌زمینه‌های تاریخی و اجتماعی و تحلیل آن‌ها از اهداف اصلی درس به شمار می‌رود. ۴. مباحثی درباره اندیشه عرفانی اسلام: عرفان و معنویت در اسلام، قرآن، آموزه نماز، تصوّف، و عرفان (شیعی) با موضوعاتی از قبیل: عشق، معرفت، اقتدار، هستی و تفسیر از ارکان این درس به شمار می‌روند.

۵. ادیان سرزمین‌های مقدّس: درآمدی بر ادیان یهودیت، مسیحیت و اسلام و ریشه‌های این ادیان با مراجعه به سرزمین‌های مقدّس و شهر اورشلیم.

۶. تمرین زبان فارسی نیمه پیشرفته: مدرّس: استاد دانش (N. Danesh)؛ افزایش مهارت‌های خواندن و نوشتن با تأکید بر دستور زبان فارسی، انشا و ترجمه و همچنین خواندن و نقد متون منتخب فارسی کهن.

۷. مروری بر ادبیات کهن فارسی: مدرّس: احسان یار شاطر؛ سیری در ادبیات اسلامی ایران و شاعرانی از قبیل رودکی، فردوسی، خاقانی، عمر خیّام، سعدی، عطار، حافظ و جامی. این درس اشاره به نقش اساسی ادبیات در ارتقای جهان اسلام در خاورمیانه دارد که به تفصیل، در جزوه اصلی به آن اشاره شده است.

۸. بررسی ادبیات کهن عرب: مدرّس: استاد گانتر؛ این درس روشی نظام‌مند برای افزایش مهارت‌ها به منظور یادگیری مفاهیم نظم و نثر متون کهن عربی است و ویژگی‌های اصلی انواع متون عربی به همراه نویسندگان منتخب آن‌ها، نوع و فرایند گسترش فرهنگی، اجتماعی، تاریخی و مذهبی اسلام را مدّ نظر دارد. در این درس، به متونی از قبیل: معلقات، اشعار المتنبی، ابن اسحاق، ابن خلدون، طبری، قلقشنندی، ابوالعلاء المعرّی، جاحظ، ابوالفرج اصفهانی و ابن بطوطه اشاره می‌شود.

۹. اندیشه اسلامی در منابع عربی دوره میانه: مدرّس: استاد گانتر؛ ارائه دانش کافی در تاریخ نظرات گوناگون در اسلام با استفاده از متون جرجانی، خزّالی، ابن رشد، شهرستانی، ابن تیمیّه و ابن خلدون.

۱۰. درآمدی بر دین اسلام: به دنبال یک رویکرد تاریخی، خاستگاه‌های سنت اسلامی از

صدر اسلام تا عصر حاضر مورد بررسی قرار می‌گیرند. توجه ویژه به فرهنگ دوران جاهلیت و جامعه عرب، زندگی حضرت رسول ﷺ، نزول قرآن، موضوعات اصلی قرآن، شکل‌گیری امت مسلمان صدر اسلام، متون دینی، چالش بر سر راه امت پس از رحلت حضرت رسول ﷺ، پیشرفت‌های متعاقب دینی - سیاسی، ظهور شیعه، پیدایش علوم دینی اسلامی و سایر دستاوردهای فرهنگ اسلام کلاسیک، تصوف، نهادهای اجتماعی در اسلام، اصلاحات و نوگرایی در دوران جدید و ماقبل جدید، و اسلام در دوران معاصر، موضوعات این درس را تشکیل می‌دهند. موضوعات ویژه‌ای از قبیل ارتباط اسلام با سایر ادیان، زن در اسلام، شیوه‌های تقوا و پاک‌دامنی، و اسلام در رسانه‌ها نیز به بحث گذاشته می‌شوند.

۱۱. قرآن: مدرّس: استاد مرمورا، با وجود تلاش‌های بسیار تعداد زیادی از مترجمان برجسته، قرآن همچنان برای انگلیسی‌زبان‌ها آن یک معماست. هدف این درس توضیح این مهم است که چرا قرآن هنوز محترم‌ترین و مقدّس‌ترین کتاب تاریخ محسوب می‌شود؟ چگونه به رشته تحریر درآمده است؟ ساختار و محتوای آن چیست؟ (تاریخ، حقوق، نیایش و ...) اهمّ موضوعات این درس شامل خدا و بشر در قرآن، علوم قرآنی (وحی)، قرآن به عنوان منبع و حیاتی فرهنگ اسلامی، تأثیر قرآن در ورای اسلام، مسیح در قرآن، یهود در قرآن، و زنان می‌باشند. این درس برای دانشجویانی که علاقه‌مند ادبیات، مذهب و فرهنگ هستند، مناسب است. ترجمه یوسف علی از قرآن مورد استفاده قرار می‌گیرد.

۱۲. الهیات و فلسفه اسلامی: مدرّس: استاد مرمورا؛ دانشجویانی که به فلسفه دوره میانه و فلسفه دین علاقه‌مند هستند، می‌توانند از این درس بهره‌مند شوند. این درس با کلام آغاز می‌شود (توسعه الهیات اسلامی دوره میانه) و سپس فلسفه اسلامی دوره میانه معرفی می‌گردد و افکار نوافلاطونی‌ها مثل کندی، فارابی و ابن سینا مطرح می‌شوند. تضاد بین الهیات و فلسفه در دست‌نوشته‌های غزالی و ارسطو نیز مورد بحث قرار می‌گیرد. همچنین بحث توسعه نظرات سیاسی افلاطون در

نوشته‌های فارابی و شاگردان وی با تأکید بر رابطه بین متافیزیک و نظریه سیاسی طرح و بررسی می‌شود.

۱۳. تاریخ اسلامی تا زمان سقوط بغداد: مدرّس: استاد نورث راب؛ این درس تاریخ دوران شکل‌گیری تمدن اسلامی در خاورمیانه و عصر پیامبر، چهار خلیفه و چگونگی به وجود آمدن شیعه را مورد بررسی قرار می‌دهد.

۱۴. ترکیه و ایران در قرن بیستم: مدرّس: استاد حسن‌پور (A Hassanpour)؛ طی قرون متمادی، دو امپراتوری رقیب بر خاورمیانه و خاور نزدیک حکومت کرده‌اند. تغییرات و تحولات این دو کشور تا عصر حاضر و گسترش اسلام به همراه مسائل فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و حکومت‌های کنونی این دو کشور مورد ارزیابی قرار می‌گیرند.

۱۵. تاریخ ایران دوره میانه و آسیای مرکزی: مدرّس: استاد سابتلنی؛ این درس به بررسی تاریخ ایران از زمان تحولات تمدن پارس باستان به وسیله گسترش و پیروزی اسلام در قرن هفتم تا زمان حاضر می‌پردازد.

۱۶. تاریخ علوم در جهان اسلام: مدرّس: هامایر؛ این درس به روند یادگیری علوم در طول تاریخ و پیشرفت‌های اسلام در زمینه علوم گوناگون در چند قرن پیش می‌پردازد و آن را با وضعیت موجود تطبیق می‌دهد. علاوه بر این، به معرفی ریاضی، نجوم، شیمی و علوم پزشکی در اسلام می‌پردازد.

۱۷. تفسیر منابع کهن اسلامی: مدرّس: نورث راب؛ قرائت متون منتخب با تأکید بر مشکلات تفسیری کلمات «آمه، مؤمن و اسلام» و مسائلی از قبیل «جاهلیت» از مباحث این درس می‌باشند.

۱۸. وحی و تفسیر در اسلام: مراحل نزول و شکل‌گیری متن قرآن و نگارش ابتدایی و موضوعات پایه و شکل زبان‌شناسی آن محور این درس است.

۱۹. اسلام و تعاملات مذهبی: چهره اسلام در مقابله با سایر ادیان و فرهنگ‌ها در دوره میانه و جدید و چالش‌های معاصر در مواجهه مردم مسلمان در اروپا و آمریکای شمالی مبحث اصلی درس به شمار می‌رود.

موضوعات و طرح‌های تحقیقی

۱. اسلام و رفتار زنان؛ برداشت نادرست از سیاست گام به گام: محققان: لیلا سبایه و آدریان مورس (Leila P. Sayeh & Adriaen M. Morse)؛ در این تحقیق، مسائل تاریخی و ریشه‌های مذهب اسلام و همچنین اصول تفسیری اسلام بحث می‌شوند. در فصل سوم، مفهوم «سیاست گام به گام» و شعب آن در مسائل گوناگون جوامع اسلامی بررسی می‌شود و در فصل چهارم نیز نقش زنان در اسلام در زمان حضرت رسول ﷺ و پس از رحلت ایشان و تغییرات و تحولات آن مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در فصل پنجم، نقش درک درست از اسلام در زمینه حقوق بشر بررسی می‌شود. نتیجه‌گیری این بحث آن است که رفتار کنونی نسبت به زنان نتیجه اصلی برگرفته شده از حقوق ناب اسلامی نیست.

۲. لبه تیز تیغ اسلام را جلا ندهید (لبه تیز تیغ را به اسلام نسبت ندهید): نویسنده: رابرت فالفور (Robert Fulford)؛ بحث دربارهٔ حوادث ۱۱ سپتامبر و برداشت غلط غرب از این حادثه و رفتار بد با مسلمانان و اعراب و پیامدهای آن (در حد یک مقاله) است.

۳. یک امام مجاز است که بگوید اسلام چه باید باشد: نویسنده: رابرت فالفور؛ در رابطه با رئیس انجمن مسلمانان رم و سفر او به کانادا و تبلیغ اسلام و تعاملات اسلام و یهود و انتقاداتی در این باب (در حد یک مقاله) مورد بحث قرار گرفته است.

۴. فتوا همچنان باقی است: نویسنده: اندرو لانگ (Andrew Loung)؛ ۱۴ فوریه ۱۹۹۸ دهمین سال فتوای اعدام سلمان رشدی توسط رهبر ایران است. در آن زمان، آیه‌الله روح‌الله خمینی این فتوا را به خاطر نوشتن کتاب آیات شیطانی صادر کرد. مقاله مزبور به این فتوا، پیامدها و تداوم آن می‌پردازد.

۵. چسرا اسلام؟ نویسنده: فوزیه چوداری (Fozia Chaudary)؛ در این تحقیق، به چگونگی روی آوردن تازه مسلمانان به شریعت اسلام اشاره شده و علل تغییر روش و تحولات عمیق آنان بررسی گردیده است. برای نمونه، عبدالله آرکی باله همیلتون به عنوان یک تازه مسلمان، که از مذهب مسیحیت به اسلام گرویده است،

خاطرات و دلایل خود را بازگو می‌کند و علل وارونه جلوه دادن اسلام در غرب مورد بررسی قرار می‌گیرند. همچنین به اصول کمک رساندن به فقرا، یکسان بودن مردم در نگاه اسلام، و توجهاتی که برای تازه مسلمانان جالب می‌باشند، اشاره کاملی شده است.

۶. اعتقادات مسلمانان: نویسنده: شیخ محمد الصالح العثمان (Shaikh Muhammad as-Saleh Al-Uthaimin)، مترجم: دکتر مانع الجوهری (Dr. Maneh Al-Johari).

استادان و محققان و نشانی آن‌ها

۱. سباستین گانتر (Sebastian Gunther): تخصص: اسلام، دامنه تحقیقات: متون تاریخی - مذهبی اسلام، تعلیم و تربیت اسلامی، شیعه، تلفن: ۳۲۴۲-۹۴۶-۴۱۶؛ وی آثار فراوانی در رابطه با اسلام و شیعه دارد.

نشانی پست الکترونیکی: gunther@chass.utoronto.ca

۲. مایکل ئیو مارمورا (Michael E. Marmura): دارای مدرک دکتری از دانشگاه «میشیگان»، تخصص: خاورمیانه و مطالعات اسلامی، دامنه تحقیقات: فلسفه اسلامی و الهیات، تلفن: ۳۱۸۹-۹۷۸-۴۱۶؛ از آثار وی می‌توان به تهافت الفلاسفه غزالی اشاره کرد.

۳. لیندا نورثراپ (Linda Northrup): دارای مدرک دکتری از «دانشگاه مک گیل»، تخصص: اسلام دوره میانه، تاریخ مملوک، تاریخ سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، تلفن: ۴۱۶-۹۷۸-۰۳۷۸

نشانی پست الکترونیکی: Linda.northrup@utoronto.ca

۴. جیمز رایلی (James Reilly): دارای مدرک دکتری از دانشگاه «جرج تاون»، تخصص: تاریخ نوین خاورمیانه، نهادهای اسلامی، تاریخ اقتصادی و اجتماعی، تاریخ اعراب و ...، تلفن: ۴۱۶-۹۷۸-۸۱۴۷

نشانی پست الکترونیکی: james.reily@utoronto.ca

۵. ماریا سابتلنی (Maria Subtelny): تخصص: اسلام، اسلام در ایران و خاورمیانه، تاریخ و فرهنگ اسلام دورهٔ میانهٔ ایران و خاورمیانه، وقف، ادبیات عارفانهٔ فارسی و ...، تلفن: ۴۱۶-۹۷۸-۵۲۴۵ وی آثار فراوانی در رابطه با اسلام در ایران دارد.

۶. ای. جی. کیل (E. J. Keall): تخصص: هنر و معماری اسلامی؛

نشانی پست الکترونیکی: edk@rom.on.ca

۷. هامایر (I. Hehmeyer): تخصص: علوم اسلام و خاورمیانه.

نشانی پست الکترونیکی: ingridh@rom.ca

برنامه‌های سخنرانی، همایش و گارگاه تحقیق

۱. میزگرد تبیین اسلام در غرب: با حضور آقایان استاد هرب برگ، محقق: یوون حدّاد، موضوع: ارائهٔ تصویری از مسلمانان در کانادا. استاد هرب برگ از دانشگاه «نورس کارولینا» به عنوان مسئول این میزگرد، مبحث تبیین سیاسی اسلام در غرب را به عهده دارد. همچنین یوون حدّاد استاد تاریخ و عضو هیأت تقریب مذاهب اسلام و مسیحیت دانشگاه «جرج تاون» و «جانت ونگ» در این میزگرد شرکت دارند.

۲. سیری در جامعه‌شناسی برده‌داری اسلامی: نمونه‌ای از برده‌های غیر مسلمان در قرن ۱۶ در امپراتوری عثمانی: سخنران: اَلِکساندر هالَنکو (Oleksander Halenko)؛

۳. نظام عقیدتی اسلام: اسطوره یا واقعیت: سخنران: دکتر جمال بدّاوی (Dr. Jamal Badawi) استاد دانشگاه «سنت مری»؛

۴. بازگشت بیگانه: توضیح سبک زندگی اسلامی: سخنران: دکتر جمال بدّاوی؛

۵. تساوی زن و مرد از نگاه اسلام: سخنرانان: هدا خطّاب (Huda Khattab) و دکتر اینگرید ماتسون (Ingrid Mattson)؛

۶. اسلام؛ انقلابی در معیارها و ارزش‌های اخلاقی: سخنران: داود وارنسیبی (Dawud Wharansby).

www.utoronto.ca

نشانی پایگاه اینترنتی دانشگاه:

ask@adm.utoronto.ca

نشانی پست الکترونیکی دانشگاه:

دانشگاه کونکوردیا (Concordia University)

مواد درسی، دوره‌های آموزشی و سطوح آن‌ها

۱. مذاهب دنیا: مروری تاریخی و تطبیقی بر مذاهب اصلی جهان، یهودیت، اسلام، هندویسم، بوداییسم و مذهب چینی. در این درس، فعالیت‌ها، سنن و تجارب زنان و مردان این مذاهب تحلیل و ارزیابی می‌شوند.

۲. درآمدی بر اسلام: این درس عهده‌دار معرفی زندگی حضرت رسول ﷺ و معارف قرآن است. متون تاریخی و اصلی اسلام در مکه و مدینه تا پایان دوران چهار خلیفه مورد ارزیابی قرار می‌گیرند. تأکید اساسی این درس بر تحلیل موضوعی متن قرآن است.

۳. دوران طلایی اسلام: از عصر بنی عباس تا قدرت‌های امپراتوری: این واحد درسی به بررسی الگوهای زندگی و افکار و اندیشه‌ها در دوران طلایی (از زمان تمدن عباسی در بغداد تا حکومت عثمانی)، صفویه، و امپراتوری مغول در قرن هجدهم پیش از پیدایش قدرت سیاسی اسلام و نیز سلطه اسلام در اسپانیا و سیسیل و گسترش اسلام به سمت شرق در طول جاده ابریشم می‌پردازد. حقوق اسلامی، عرفان، الهیات و افکار فلسفی و همچنین نظرات کلیدی مذاهب دیگر نیز مورد مطالعه قرار می‌گیرند.

۴. عرفان اسلامی: این درس بر موضوعات پایه‌ای اندیشه عرفانی که در مکتوبات فلسفی و شعر بیان شده‌اند، تأکید دارد.

۵. اسلام نوین: مطالعه مذهب اسلام و افکار اجتماعی در قرون نوزدهم و بیستم و همچنین آزادی‌خواهی اسلامی، سنت‌گرایی و بنیادگرایی مورد تطبیق و تحلیل قرار می‌گیرند.

۶. زن و دین: اسلام: مطالعه دست‌نوشته‌های نویسندگان زن مسلمان معاصر و مباحث نظری در رابطه با جنسیت در بیشتر کشورهای مسلمان؛

۷. بررسی ادبیات اسلامی: مدرّس: پرفسور لیندا کلارک (Professor Lynda Clarke)؛ نمونه‌ای برگرفته از ده‌ها دست‌نوشته و سبک‌های گوناگون از ادبیات اسلامی و بررسی

نوع آن‌ها و همچنین تحلیل علل مشکلات ترجمه متون کهن اسلامی به زبان‌های عربی و فارسی. در این درس، کتاب‌شناسی اسلامی به صورت تفصیلی مرور می‌شود.

موضوعات و طرح‌های تحقیقی

۱. تفسیر نوین از حقوق شیعه در ایران، عراق و لبنان: محقق: لیندا کلارک؛
۲. سفرنامه جمهوری اسلامی ایران: این تحقیق برگرفته از یادداشت‌های روزانه شایا نورایی (Shaya Norai) در طول اقامتش در تابستان ۲۰۰۱ در تهران - ایران است که به منظور انجام یک طرح بین فرهنگی در آنجا به سر می‌برد. او می‌گوید: سعی من بر این بود که خود را با فرهنگ ایرانیان، زبان فارسی و شیعه‌گری آشنا کنم. من در این اقامت، تجارب بسیاری کسب کردم و فرصت داشتم که انتخابات رئیس جمهوری را در ۸ ژوئن به چشم بینم که نشان می‌داد که ایران با چه سرعتی از گذشته خود فاصله می‌گیرد. ایران در حال تغییر و تحول سریع است، قریب دو سوم جمعیت آن پس از انقلاب به دنیا آمده‌اند. در این تحقیق، طرز لباس، رفتار و محدودیت‌ها به تشریح و تفصیل آمده‌اند.

۳. تحقیقات جامع: دپارتمان این دانشگاه دارای برنامه مطالعات پژوهشی است که تأکیدش بر مطالعات تمام مذاهب و همچنین فلسفه دین، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی دین است و بخصوص تأکیدی خاص بر مطالعات تطبیقی ادیان دارد. علاوه بر مطالعات سایر ادیان در این دپارتمان، تحقیقاتی جامع در رابطه با اسلام صورت گرفته‌اند که عبارتند از: شیعه نوین و پیشین، حقوق مسلمانان، عرفان اسلامی، جنبش‌های مذهبی معاصر، و زن در اسلام.

استادان و محققان و نشانی آن‌ها

۱. دکتر لیندا کلارک (Dr. Lynda Clarke): استادیار، تلفن: ۲۰۷۳-۸۴۸-۵۱۴؛

نشانی پست الکترونیکی: Lclarke@alcor.concordia.ca

۲. دکتر شیلا مک دوناف: تلفن: ۵۱۴-۸۴۸-۲۰۶۵

نشانی پست الکترونیکی: donou@vax2.concordia.ca

۳. دکتر هما هودفر (Dr. Homa Hoodfar): جامعه‌شناس و مردم‌شناس، تلفن:

۵۱۴-۸۴۸-۲۱۶۶

نشانی پست الکترونیکی: hoodfar@vax2.concordia.ca

www.concordia.ca

نشانی پایگاه اینترنتی دانشگاه:

admreg@alcor.concordia.ca

نشانی پست الکترونیکی دانشگاه:



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی